

УДК 657.411.8

Плетньова Ю.К.**Марченко В.М.**

доктор економ. наук, професор

Національний технічний університет України «КПІ»

ФОРМУВАННЯ МЕХАНІЗМУ УПРАВЛІННЯ ПРИБУКОВІСТЮ НА ПІДПРИЄМСТВІ

ФОРМИРОВАНИЕ МЕХАНИЗМА УПРАВЛЕНИЯ ПРИБЫЛЬНОСТЬЮ НА ПРЕДПРИЯТИИ

FORMATION OF THE MECHANISM PROFITABILITY MANAGEMENT FOR ENTERPRISE

Результативність фінансово-господарської діяльності підприємства, його спроможність здійснювати рентабельну та ефективну діяльність характеризується прибутковістю підприємства. На кожній стадії життєвого циклу підприємства важливо впровадження певних найбільш ефективних та раціональних заходів управління прибутковістю.

Побудова механізму управління починається з визначення стадії ЖЦ підприємства та її цілей. Основною метою першого етапу (зародження) є формування підприємства, створення умов для отримання прибутку в найближчій перспективі. Для другого етапу (зрілості) основна мета - максимізація прибутку і збереження його позитивної динаміки протягом тривалого періоду. Етап старіння передбачає отримання максимально можливого прибутку у короткі терміни. Для четвертого етапу характерна ліквідація, що не потребує управління прибутковістю, або ж реструктуризація підприємства, основною метою якої є відродження усіх функцій діяльності підприємства.

Досягнення усіх цілей забезпечується використанням різних методів управління прибутковістю: структурний метод оцінки, інтегральний аналіз, управління розподілом та використанням прибутку, економічні, організаційно-стабілізуючі, розпорядчі та соціально-психологічні методи.

Запропонований механізм надає можливість приймати дійсно обґрунтовані управлінські рішення для кожного підприємства з різним рівнем розвитку.

Ключові слова прибуток, прибутковість, управління прибутковістю, життєвий цикл підприємства, етапи циклу, механізм управління.

Результативность финансово-хозяйственной деятельности предприятия, и его способность осуществлять рентабельную и эффективную деятельность характеризуется прибыльностью предприятия. На каждой стадии жизненного цикла предприятия важно и внедрение определенных наиболее эффективных рациональных мероприятий управления прибыльностью.

Построение механизма управления начинается с определения стадии ЖЦ предприятия и его целей. Основной целью первого этапа (зарождения) является формирование предприятия, создание условий для получения прибыли в

ближайшей перспективе. Для второго этапа (зрелость) основная цель – максимизация прибыли и сохранения её положительной динамики в течение длительного периода. Этап старения предусматривает получение максимально возможной прибыли в короткие сроки. Для четвертого этапа характерна ликвидация, что не требует управления прибылью, или реструктуризация предприятия, основной целью которой является возрождение всех функций деятельности предприятия.

Достижение всех целей обеспечивается использованием различных методов управления прибылью: структурный метод оценки, интегральный анализ, управление распределением и использованием прибыли, экономические, организационно-стабилизирующие, распорядительные и социально-психологические методы.

Предложенный механизм позволяет принимать действительно обоснованные управленческие решения для каждого предприятия с различным уровнем развития.

Ключевые слова: прибыль, прибыльность, управление прибылью, жизненный цикл предприятия, этапы цикла, механизм управления.

The profitability of the enterprise characterizes by effectiveness of financial and economic activity and its ability to profitability and performance. At each stage of the life cycle of the enterprise it is important to implement determine, effective and efficient control measures profitability.

Building management mechanism begins with the definition the stages of life cycle and its goals. The main objective of the first stage (birth) is the formation of the company, creating the conditions for profit in the short term. The main goal of the second stage (growth) is to maximize profits and preserve its positive dynamics for a long time. Aging step involves obtaining as big as possible profit in the short term. The fourth stage is characterized by the elimination that does not require control profitability, or restructuring of the company for reviving all the functions.

Achieving all the goals provided by the using of different methods of profitability management: structural assessment method, integrated analysis, management of distribution and using of income, economic, organizational and stabilizing, administrative and socio-psychological methods.

The proposed mechanism allows you to make truly informed management decisions for each enterprise with different levels of development.

Keywords: profit, profitability, profitability, management enterprise, life cycle, stages of cycle, control mechanism.

Вступ. Отримання прибутку – це кінцева мета діяльності будь-якого підприємства. Тому дуже важливо під час стратегічного планування врахувати всі фактори й аспекти, що впливають на його рівень та забезпечити його максимізацію. Успішна діяльність підприємства багато в чому залежить від того наскільки менеджери враховують стан підприємства при використанні тих чи інших методів управління прибутковістю. На жаль, покищо не існує ітків визначеного переліку ефективних заходів, які необхідно впроваджувати на тій чи іншій стадії життєвого циклу підприємства. Це і є основною проблемою для всіх існуючих компаній на сьогоднішній день.

В економічній літературі окремі аспекти даної проблеми розглядали такі вчені, як Огійчук М. Ф.[4], Олійник О. В.[5], Плаксієнко В. Я.[7], Посилаєва К.

I.[8], Баранцева С. М.[1], Софронов В. В. [9]. Та віддаючи належне цим авторам, необхідно зауважити, що більш детального аналізу потребує саме розробка механізму управління прибутковістю на основі теорії життєвого циклу підприємства.

Процес управління прибутковістю направлений на аналіз умов формування та напрямків використання прибутку, пошук резервів збільшення прибутку і підвищення рівня рентабельності. Все це є важливими завданнями управління будь-яким підприємством. Для ефективного управління прибутком необхідне не лише удосконалення існуючих, а й розробка нових методів управління, що відповідали б сучасним економічним умовам діяльності українських підприємств. Що і зумовлює актуальність вибраної теми.

Постановка завдання Мета дослідження полягає в аналізі теоретико-методологічних підходів до визначення прибутковості, а також розробці механізму управління нею, враховуючи стадії його життєвого циклу для підвищення економічної ефективності діяльності підприємства.

Методологія Використані наукові статті, навчальні посібники, дисертація. При проведенні дослідження використовувались такі методи, як пізнання, порівняння, аналіз літературних джерел, аналіз і синтез опрацьованої інформації, узагальнення, розробка власних висновків.

Результати дослідження Існує безліч трактувань такого поняття як «прибуток». Протягом усієї історії розвитку економічної теорії, вченими розроблялися різні підходи до визначення та інтерпретації прибутку. Вперше економісти пояснили сутність категорії прибутку у XVI-XVII столітті. Відомо що, представники класичної школи, першими охарактеризували прибуток як суму, яка може бути витрачена, не викликаючи зміни в капіталі.

Автори неокласичної школи трактували прибуток як: по-перше ціну окремого фактору виробництва – капіталу; по-друге комплексний дохід підприємця від усіх факторів виробництва (землі, праці, капіталу); в умовах недосконалої конкуренції і надприбутків; по-третє винагороду підприємцю за певний ризик його діяльності; по-четверте різницю між очікуваними та фактично отриманими доходами.

На сьогоднішній день найбільш розповсюдженим визначенням є таке: «Прибуток – головна мета підприємницької діяльності, основний узагальнюючий показник фінансових результатів господарської діяльності підприємств усіх видів, незалежно від їх організаційно-правової форми» [9].

Загалом прибуток не тільки є основою розвитку підприємства, а й джерело удосконалення усіх видів його діяльності, стану, матеріально- та науково-технічної бази, а також продукції або послуг. Кожне підприємство прагне бути прибутковим у довгостроковій перспективі, а значить збільшити свій прибуток, або ж закріпити його на певному рівні протягом визначеного

періоду часу. Все це можливо лише за умови раціонального управління в цілому фінансами підприємства.

На сьогоднішній день немає чіткого визначення поняття прибутковості. Розглянемо погляд декількох вчених (табл. 1) для більш повного розуміння суті цієї економічної категорії.

Таблиця 1

Підходи вчених до визначення поняття «прибутковості»

Автор	Визначення «прибутковості»
Огійчук М. Ф.	це вид ефективності, що характеризує результативність діяльності економічних систем (підприємств, територій, національної економіки). Основною особливістю таких систем є вартісний характер засобів (видатків, витрат) досягнення цілей (результатів), а в деяких випадках і самих цілей (зокрема, одержання прибутку) [4].
Олійник О. В.	досягнення найбільших результатів за найменших витрат живої та уречевленої праці. Прибутковість є конкретною формою дії закону економії часу [5].
Плаксієнко В. Я.	це частина отриманого на вкладений капітал чистого доходу підприємства, що характеризує його винагороду за ризик підприємницької діяльності. Щоб зробити висновок про рівень ефективності роботи підприємства, отриманий прибуток необхідно порівняти зі здійсненими витратами. По-перше, витрати можна розглядати як поточні витрати діяльності підприємства, тобто собівартість продукції (робіт, послуг). По-друге, витрати можна розглядати як авансову вартість (авансований капітал) для забезпечення виробничої та фінансово-господарської діяльності підприємства [7]
Баранцева С. М.	частина виручки, що залишається після відшкодування всіх витрат на виробничу і комерційну діяльність підприємства [1].
Посилаєва К. І.	частина вартості додаткового продукту, виражена в грошах; частина чистого доходу; грошовий вираз вартості реалізованого чистого доходу, основна форма грошових накопичень господарського суб'єкта [8].

Виходячи з поданих тлумачень різних авторів, можна визначити, що прибутковість відображає результат фінансово-господарської діяльності підприємства, характеризує його спроможність здійснювати рентабельну та ефективну діяльність, правильність і оперативність прийнятих управлінських рішень, а також його можливість забезпечити розширене відтворення виробництва.

Прибутковість підприємства залежить від багатьох факторів. На мій погляд можна виділити такі основні групи (рис. 1).

Рис. 1 Факторів впливу на прибутковість підприємства

Управління прибутком представляє собою процес пошуку і прийняття управлінських рішень за всіма основними аспектами його формування, розподілу і використання на підприємстві [2].

Немає загальноприйнятої класифікації методів управління прибутковістю підприємства. Розглянувши думки різних вчених, можна згрупувати їх певним чином (табл. 2).

Таблиця 2

Класифікація методів управління прибутковістю підприємства [на основі джерел: 2,8,6]

Ознаки класифікації	Класифікаційні групи
1. За кількісною оцінкою прибутковості	а) метод горизонтального аналізу – порівняння показників прибутку в динаміці; б) структурний метод – визначення структури прибутку за сферами діяльності, видами продукції, а також структурний аналіз податків,

	<p>активів, капіталу; структурний аналіз розподілу прибутку;</p> <p>в) порівняльний аналіз прибутку – базується на співставленні окремих груп аналогічних показників прибутковості між собою;</p> <p>г) аналіз коефіцієнтів рентабельності, ефективності розподілу прибутку, інших фінансових коефіцієнтів;</p> <p>д) інтегральний аналіз прибутку – система, що дозволяє отримати найбільш загальну характеристику умов його формування.</p>
2. За плануванням прибутковості	<p>а) метод прямого розрахунку - розрахунок прибутку від реалізації продукції за асортиментом. Основою розрахунку прибутку служить прогнозований обсяг продажу, оскільки саме з ним пов'язана виробнича програма і запаси.</p> <p>б) аналітичний – застосовується при незначних змінах в асортименті продукції та при відсутності інфляції, зростанні цін і собівартості. При використанні аналітичного методу розрахунок ведеться окремо за порівнянною і непорівнянною товарною продукцією.</p> <p>в) визначення точки беззбитковості, тобто визначення обсягу і вартості продажу, при яких підприємство здатне покрити всі свої витрати, не одержуючи прибутку.</p>
3. За стадією, на якій знаходиться прибуток	<p>а) управління формуванням прибутку - збільшення обсягу прибутку загалом зарахунок збільшення його від основної діяльності; зниження витрат у процесі його формування; забезпечення стабільності в одержанні прибутку; розподіл одержання прибутку в часі.</p> <p>б) управління розподілом прибутку підприємства – процес формування напрямків його майбутнього використання відповідно до цілей та завдань розвитку підприємства: оптимізація пропорцій між частинами прибутку, що споживається, і частинами прибутку, що капіталізується; підвищення рівня добробуту власників підприємства, шляхом реалізації дивідендної політики; забезпечення приросту ринкової вартості суб'єкта господарювання у коротко- та довготерміновій перспективі; підвищення інвестиційної привабливості підприємства; забезпечення ефективного впливу на трудову активність працівників, що здійснюється шляхом участі працівників у розподілі прибутку; реалізація соціального розвитку підприємства; поповнення фінансових ресурсів підприємства, тощо.</p> <p>в) управління використанням прибутку охоплює формування дивідендної політики, яка відіграє значну роль у реалізації фінансової стратегії підприємства: впливає на рівень добробуту інвесторів; визначає розміри формування власних фінансових ресурсів, а відповідно і темпи виробничого розвитку підприємства на основі самофінансування; впливає на фінансову стійкість підприємства, на вартість використовуваного капіталу і ринкову вартість підприємства.</p>
4. За змістом впливу	<p>а) економічні методи - базуються на соціально-економічних законах і закономірностях розвитку об'єктивного світу, природи, суспільства і мислення. Вони впливають на економічні інтереси особистості, колективу, суспільства. До них відносять: планування, економічний аналіз, економічне стимулювання, цінова та податкова політика.</p> <p>б) організаційно-розпорядчі методи - засновані на правах і обов'язках людей на всіх рівнях господарювання. Припускають використання</p>

	керівником влади. Вони включають: розпорядчі; організаційно-стабілізуючі; дисциплінуючі. в) соціально-психологічні методи засновані на формуванні та розвитку громадської думки щодо моральних цінностей - добра і зла, моральних засад у суспільстві, ставлення до особистості і т.д. Вони включають в себе: моральні цінності, взаємовідносини між людьми.
--	---

Загалом на сьогоднішній день питання прибутковості підприємства стає дуже гостро. Часто менеджери намагаються підвищити результативність діяльності підприємства інтуїтивно використовуючи той чи інший метод. Та найчастіше це не в повній мірі або зовсім не призводить до бажаних результатів. На мою думку, при використанні того чи іншого методу управління прибутковістю, спочатку необхідно визначити стан підприємства, рівень його розвитку, «вузькі місця» та перспективи. В цілому, необхідно визначити стадію життєвого циклу, на якій знаходиться підприємство. І з огляду на це впроваджувати певні заходи для підвищення його прибутковості (табл. 3).

Під життєвим циклом підприємства ми розуміємо сукупність стадій, що створюють закінчене коло розвитку протягом певного проміжку еволюції підприємства, кожна з яких характеризується певною системою стратегічних цілей та завдань, особливостями формування ресурсного потенціалу та досягнутими результатами функціонування [3].

В літературі запропоновано чимало моделей життєвого циклу підприємства, що відрізняються кількістю, змістовністю та послідовністю стадій. Ми вважаємо, що у загальному виді можна виділити такі стадії:

I етап - зародження та становлення підприємства;

II етап - зрілості, або стадія стійкого функціонування підприємства;

III етап - старіння, або стадія стагнації;

IV етап - ліквідація (часткова або повна) підприємства.

Основною метою першого етапу є формування підприємства, розробка нової продукції високої якості, виведення її на ринок, створення умов для отримання прибутку в найближчій перспективі.

Для другого етапу життєвого циклу характерно стійке функціонування підприємства на основі відпрацьованої технології та організації виробництва, прогресивних форм і методів управління підприємством, активної маркетингової діяльності. Виробничо-фінансова діяльність характеризується здатністю успішно функціонувати, зберігати рівновагу своїх активів і пасивів у внутрішній і зовнішній середовищах. Підприємство підтримує свою інвестиційну привабливість у межах допустимого рівня ризику. У цей період попит на продукцію зростає. Основна мета другого етапу полягає в максимізації прибутку і збереженні його позитивної динаміки протягом тривалого періоду.

Третій етап характеризується відсутністю приросту в торговому обороті протягом тривалого часу, депресивним характером діяльності, недозавантаженням виробництва, підвищенням собівартості продукції, зменшенням виручки та прибутку. Продукція не знаходить збуту або через діяльність конкурентів, або внаслідок зникнення ринку.

Четвертий етап життєвого циклу - ліквідація підприємства, може складатися або в об'єднанні його з більш великим, або в розділенні на більш дрібні. Закінчення роботи підприємства слід спланувати заздалегідь, щоб дати можливість власникам вийти з бізнесу з найменшими втратами. Цей період супроводжується масовими звільненнями персоналу. Інший варіант – відродження, який передбачає реструктуризацію підприємства. Для проведення реструктуризації використовується позиковий капітал і прибуток, отриманий на попередніх етапах життєвого циклу.

Таблиця 3

Взаємозв'язок механізму управління прибутковістю зі стадіями життєвого циклу підприємства

Етап ЖЦП	Цілі	Методи управління прибутковістю	Напрям зростання прибутковості
Зародження	юридичне оформлення підприємства; випуск першої партії продукції, виведення її на ринок; створення умов для зростання прибутку за рахунок збільшення обсягів виробництва і збуту продукції, розширення її асортименту.	- управління формуванням прибутку; - структурний метод оцінки прибутковості; - економічні методи (вдосконалення системи планування, проведення економічного аналізу, раціональна цінова та податкова політика); - розпорядчі та дисциплінуючі методи; - соціально-психологічні методи (налагодження взаємозв'язку між працівниками).	- визначення сфери діяльності, організаційної та економічної структури підприємства; - визначення перспективних для виробництва видів товарів; - розробка технологій виробництва, оптимальне поєднання ресурсів, встановлення рівня якості продукції; - формування трудового потенціалу підприємства; - аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища; - формування стратегій економічного зростання, конкурентної боротьби; - оптимізація організаційної структури підприємства.
Зрілість	Максимізація прибутку та збереження його позитивної динаміки у довгостроковій	- інтегральний аналіз прибутку; - управління розподілом та використанням прибутку підприємства;	- розширення частки існуючого ринку; - налагодження роботи з зарубіжними контрагентами; - формування стійкої конкурентної переваги

	перспективі.	<ul style="list-style-type: none"> - економічні методи (проведення економічного аналізу;раціоналізація цінової та податкової політики;організація ефективного економічного стимулювання працівників); - організаційно-стабілізуючі методи; - соціально-психологічні методи (покращення психологічного клімату у колективі). 	<p>підприємства;</p> <ul style="list-style-type: none"> - зменшення інвестування у виробництво; - зниження маркетингових витрат (лише підтримка частки ринку).
Старіння	Максимізація прибутку в короткостроковій перспективі.	<ul style="list-style-type: none"> - економічні методи (проведення економічного аналізу); - розпорядчі та дисциплінуючі методи; 	підтримка адекватного рівня виробництва, що дозволяє зберегти частку ринку і отримати з бізнесу все можливе.
Повна ліквідація	максимально точне визначення часу розпродажу активів, підтримання їх ліквідаційної вартості.	-	-
Ліквідація у вигляді реструктуризації	повне оновлення основного капіталу, що дозволить відродити усі функції діяльності підприємства.	<ul style="list-style-type: none"> -управління використанням прибутку підприємства; - економічні методи (вдосконалення системи планування, впровадження раціональної цінової та податкової політики; - розпорядчі методи; - соціально-психологічні методи (покращення взаємозв'язку між працівниками). 	<ul style="list-style-type: none"> - зміна стратегічних та тактичних планів підприємства; - заміна зношеного обладнання; - приведення виробництва до вимог правил безпеки, екологічних вимог, норм охорони праці; - підвищення організаційно-технічного рівня; - розробка нової продукції або вдосконалення старої.

Таким чином, коли підприємство створюється і тільки починає свою діяльність, управління прибутковістю зводиться до забезпечення умов для

зростання прибутку за рахунок збільшення обсягів виробництва і збуту продукції, розширення її асортименту. Коли воно вже стабільно працює, то отримує достатній прибуток не лише для нормального функціонування, а й для розширення та покращення своєї діяльності. Таким чином, управління прибутковістю зводиться лише до підтримки стабільного зростання прибутку протягом якомога довшого періоду часу. Рано чи пізно настає період старіння, коли підприємство вже може лише зберігати ту позицію, яку воно займає, та підтримувати діяльність для отримання хоча б якогось прибутку. На цьому етапі необхідно вирішити чи буде підприємство ліквідовано, чи буде проведена реструктуризація його діяльності. При ліквідації підприємства управління прибутковістю не має сенсу, так як воно стає збитковим. Якщо ж вкладати прибуток (отриманий на попередніх стадіях) і позиковий капітал у розвиток підприємства, модифікувати продукцію, то підприємство переходить на стадію зростання. У цьому випадку починається новий життєвий цикл розвитку підприємства, а значить повинні використовуватись і нові методи управління прибутковістю на кожному етапі.

Висновки Таким чином, управління прибутком представляє собою процес пошуку і прийняття управлінських рішень за всіма основними аспектами його діяльності. Тобто це складний процес, який залежить від ряду факторів. Лише за умови урахування усіх цих факторів, можливе впровадження дійсно дієвих заходів для збільшення рівня прибутку на підприємстві чи його стабілізації. Дане дослідження демонструє те, що формування, розподіл і використання прибутку підприємства залежать від його етапів життєвого циклу. А тому кожен управлінець повинен мати уявлення про стадії життєвого циклу, про цілі кожного етапу та механізм управління прибутковістю для їх досягнення.

Недооцінка цих аспектів може привести до помилок в управлінні, які поставлять під загрозу не тільки розвиток підприємства, а й його подальше існування.

Література:

1. Баранцева С. М. Стратегічне управління прибутком підприємства : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня к.е.н. : спец.08.00.04 / С. М. Баранцева. – Донецьк, 2009. – 22 с.
2. Бланк И.А. Управление прибылью / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр, 1998. – 544 с.
3. Матюшенко О.І. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка / О.І. Матюшенко // Проблеми економіки. – Харків: ВД «ІНЖЕК», 2010. – № 4. – С. 82-91.
4. Огійчук М. Ф. Суть прибутку та підходи до методики його визначення / М. Ф. Огійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 31–45.
5. Олійник О. В. Прибутковість різних видів економічної діяльності і тенденції їх розвитку / О. В. Олійник // Вісник ХНАУ. Серія: Економіка АПК і природокористування. – Х., 2008. – № 7. – С. 3–11.
6. Пиличев Н.А. Управление агропромышленным производством / Н.А. Пиличев. – М.: КолосС, 2004. – 358 с.

7.Плаксієнко В. Я. Методика визначення фінансових результатів та відображення їх в обліку / В. Я. Плаксієнко, О. І. Дачій // Облік і фінанси АПК. – 2009. – № 2. – С. 16–21.

8. Посилаєва К. І. Підходи визначення прибутку для аналізу ефективності діяльності підприємства / К. І. Посилаєва // Вісник ХНАУ. Серія: Економіка АПК і природокористування. – Х., 2008. – № 7. – С. 83–87.

9. Экономический глоссарий : [учебн. пособ.] / [под ред. В. В. Софонова, проф. В. А. Чемыхина, и. о. доц. Г. П. Окороковой]. – Курск : Изд. КГСХА, 2008. – 315 с.